

## ЕКОНОМІЧНІ ВИМІРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Коцюрубенко Г. М.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Військові конфлікти завжди негативно впливають на соціально-економічне життя країн і обумовлюють низку тенденцій, що мають безпосередній вплив на забезпечення добробуту населення. У своєму негативному вимірі, такі процеси визначають збільшення рівня зубожіння населення та посилюють диспропорції майнового розшарування. Українське населення, у вимірах незалежної країни, зазнало негативного впливу воєнних дій у 2014 році, коли певна частина громадян втратили як джерела доходів, так і відчували погіршення майнового стану через змушену міграцію або руйнування. Поряд з тим, політична та економічна кризи, спричинені подіями 2014 року, відзначились на стані доходів населення та обумовили зміни як фінансової політики держави, так і настроїв населення щодо здійснення витрат, проведення інвестиційних операцій як джерел додаткового доходу та майбутньої фінансової стабільності тощо. Можливість за допомогою виважено та дієвої фінансової політики відновити стабільність і забезпечувати умови для соціального розвитку становлять основу зменшення соціальних диспропорцій і майнового розшарування населення, що у кінцевому підсумку, формує фундамент для сталого соціально-економічного розвитку держави.

**Аналіз досліджень та публікацій.** Дослідження різних аспектів і складових фінансової політики, факторів і напрямів впливу на інструменти реалізації входять до кола інтересів провідних економістів і дослідників, зокрема М. Д. Пасічника, Т. Д. Сіташ, С. С. Задворних, Н. В. Ткаченко, В. В. Петрушевської та інших, засади фінансової політики та її окремих складових із акцентуванням уваги на соціальному спрямуванні, питаннях забезпечення суспільному розвитку та добробуту населення розглядають Л. А. Гордієнко, В. П. Горін, Г. В. Возняк, С. В. Качула, Л. В. Лисяк, І. Я. Чугунов, теоретичні доробки та практичні напрацювання щодо реалізації заходів держави щодо подолання соціальної нерівності та зменшення бідності було запропоновано В. М. Булавинець, Н. В. Коваль, Л. Л. Клевчик, І. А. Маркіної, О. В. Калініченко, авторськими колективами Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи тощо.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Військові дії, що активізувались

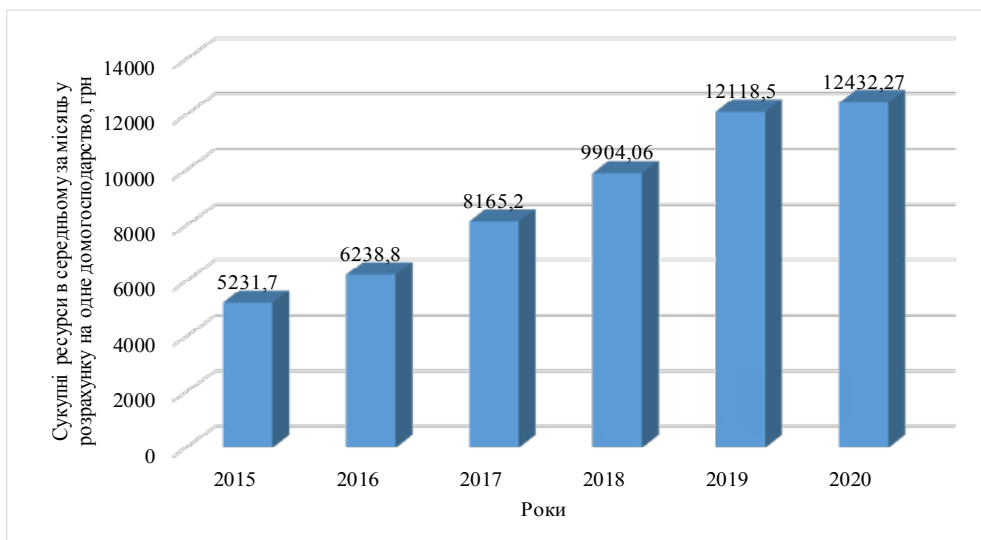
на значно більшій території України у 2022 році, потенційно посилять процеси соціальної нерівності та матимуть руйнівні наслідки для добробуту населення. З метою оцінки зміни стану та можливостей проведення порівняння у динаміці, значної актуальності набуває дослідження змін майнового розшарування, тенденцій у формування соціальної нерівності та складових, що формують фінансовий добробут населення саме у контексті аналізу результатів здійснених раніше кроків для використання їх потенціалу у процесах відбудови економіки, зменшення соціальної напруженості та формування передумов для відновлення та забезпечення добробуту населення.

**Формулювання цілей (постановка завдання).** У контексті окреслених проблемних аспектів доцільно дослідити та проаналізувати економічні виміри та особливості формування соціальної нерівності населення через призму стану формування доходів та заощаджень, здійснюваних витрат населення, як безпосередніх результатів реалізації фінансової політики в Україні за період відносної стабільності між загостреннями воєнних дій.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Розглянемо більш наглядно динаміку сукупних ресурсів в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за 2015–2020 рр. на рисунку 1.

Аналіз сукупних ресурсів домогосподарств демонструє загальні тенденції. І хоча економіка України постійно перебуває у кризовому стані, відмічаємо і позитивні зрушення. Динаміка сукупних ресурсів в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство упродовж досліджуваного періоду більшою мірою мала позитивну тенденцію до зростання. Так з 2015 року по 2020 рік можемо спостерігати зростання показника грошових доходів населення в 7200,57 грн. на одну особу, що є позитивним і свідчить про зростання купівельної спроможності, що є вкрай необхідним для розвитку економіки і виходу з кризи. Але треба враховувати основну причину даного збільшення, яка пов'язана зі зміною індексу споживчих цін в Україні за останній період, тобто індексу інфляції.

Проводячи статистичний аналіз сукупної структури ресурсів українських домогосподарств, можемо спостерігати, що найбільшу питому вагу в сукупних ресурсах домогосподарств займає заробітна плата (оплата праці) – 47,2% у 2015 році до 58,3%

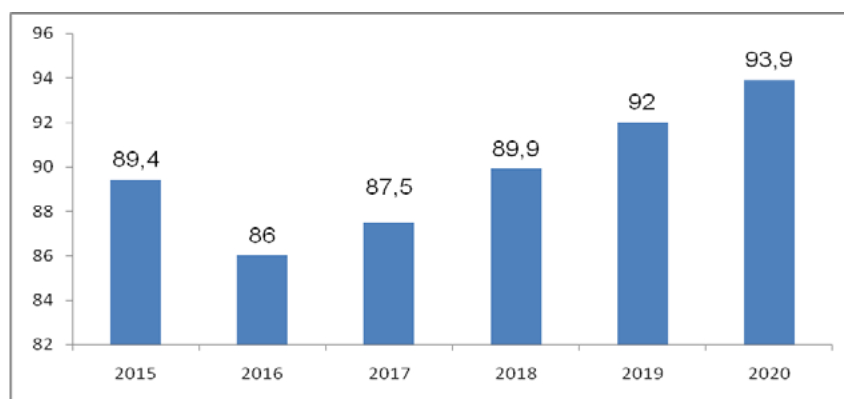


**Рис. 1. Динаміка сукупних ресурсів в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за 2015–2020 рр., грн.<sup>1</sup>**

у 2020 році. Тому, як свідчать статистичні дані позитивною динамікою є зменшення частки вартості спожитої продукції, яка є отриманою з особистого підсобного господарства та від самозаготівель, і відповідного збільшення питомої ваги грошових доходів у загальній структурі сукупних ресурсів домогосподарств.

В умовах ринкової економіки більшість доходів надходить у розпорядження домогосподарств у грошовому вигляді (рис. 2).

Частка заробітної плати в доходах домогосподарств у середньому становить 50%, натомість в європейських країнах цей показник сягає в середньому 75%. Проблема криється в соціальній складовій державної політики, адже, за даними Державної служби статистики, друге місце в сукупних ресурсах населення становить соціальна допомога (пенсії, стипендії тощо) – 20,8% у 2020 р. Даний показник є неймовірно високий на порівняння з доходами від підприємницької діяльності та самозайнятості – 5,8% у 2020 р. У 2019 році спостерігаються показники доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості – 6,5%, що на 0,7% вище, ніж у 2020 році. Дана тенденція можлива за рахунок карантинних заходів в боротьбі з хворобою COVID-19. Противага двох ресурсів доходів має значні показники. На нашу думку, державна політика, навпаки, має стимулювати підприємницьку діяльність, оскільки всі соціальні виплати здійснюються з



**Рис. 2. Динаміка питомої ваги грошових доходів у структурі сукупних ресурсів домогосподарств, 2015–2020 рр.<sup>2</sup>**

кишень працездатного населення. Це може призвести до колапсу в економіці, коли частка працездатних домогосподарств значно скоротиться, хоча останнє десятиліття ми вже спостерігаємо старіння нації.

В Україні ж існує велика чисельність реципієнтів соціальної допомоги, про що свідчить її значна частка у доходах, що майже прирівнюється до частки заробітної плати. Це свідчить про надмірну поширеність утриманських настроїв у громадян, коли мільйони домогосподарств не відчують потреби у праці, а покладаються на соціальні виплати від держави.

Основними узагальнюючими показниками, що характеризують рівень життя населення є грошові доходи населення, а також їх структура. Розглянемо динаміку сукупних грошових доходів населення України за період 2015–2020 років (табл. 1). Рівень відсоткового значення заробітної плати у 2020 році склав, майже, 62% від загальної суми грошових доходів. Основна проблема даного рівня складається в тому, що не забезпечується достатній рівень добробуту населення.

<sup>1</sup> Складено на основі даних Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 21.01.2022)

<sup>2</sup> Там само.

Динаміка сукупних грошових доходів домогосподарств в Україні за 2015–2020 рр.,%<sup>3</sup>

Структура окремих показників сукупних ресурсів домогосподарств	Рік					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Грошові доходи:	89,4	86,0	87,5	89,9	92,0	93,9
- оплата праці	47,2	46,7	52,4	54,5	57,3	58,3
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	5,5	5,2	4,4	6,0	6,5	5,8
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,4	2,9	3,0	2,5	2,4	2,2
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівково	25,2	23,1	20,2	19,9	19,2	20,8
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	8,1	8,1	7,5	7,0	6,6	6,8

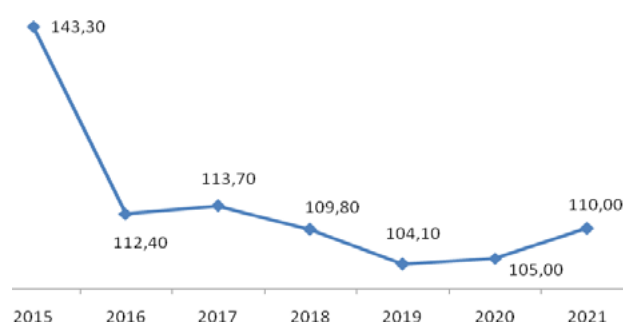
Рис. 3. Структура доходів населення у III кв. 2020–2021 рр.,%<sup>4</sup>

Заробітна плата є основним джерелом формування грошових доходів домашніх господарств протягом усього періоду дослідження. Така структура грошових доходів підтверджує прояв негативного явища у переважанні заробітної плати і соціальної допомоги, що породжує споживницькі настрої населення.

Варто зазначити, у структурі доходів населення у 2021 році соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти зменшилися (рис. 3). Також зменшилися доходи від власності. Неістотно зросли позиції по зарплаті та прибутку й змішаному доходу.

Багато змін до зросту доходів населення відбуваються під впливом натиску інфляційного процесу. Темп зміни інфляції частково з'їдає приріст доходів домогосподарств і вартість продуктового кошика зростає невинно.

З даних на рисунку 4 спостерігаємо, що 2015 рік мав максимальний показник рівня інфляції в Україні – 43,3%, цей період ще називали «час диких цін».

Рис. 4. Індекс інфляції в Україні,%<sup>5</sup>

Фактичний рівень інфляції на кінець 2016 року був близьким до прогнозів Національного банку на рівні 12%, що публікувалися в інфляційних звітах з середини 2015 року. У Нацбанку пояснили, що інфляція сповільнилася «перш за все завдяки фундаментальним факторам. Про це свідчило стрімке уповільнення базової інфляції. Також значний внесок мав помірне зростання цін на сирі продукти харчування. У той же час основними факторами зростання цін

<sup>3</sup> Складено на основі даних Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 21.01.2022)

<sup>4</sup> Діденко С. Доходи та витрати: як заробляли й витрачали українці. Інформаційно-аналітичного порталу UA.NEWS. URL: <https://ua.news/ua/dohody-y-rashody-kak-zarabatyvaly-y-tratyly-ukrayntsy/> (дата звернення 20.04.2022)

<sup>5</sup> Побудовано на основі даних Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/report> (дата звернення 18.04.2022)

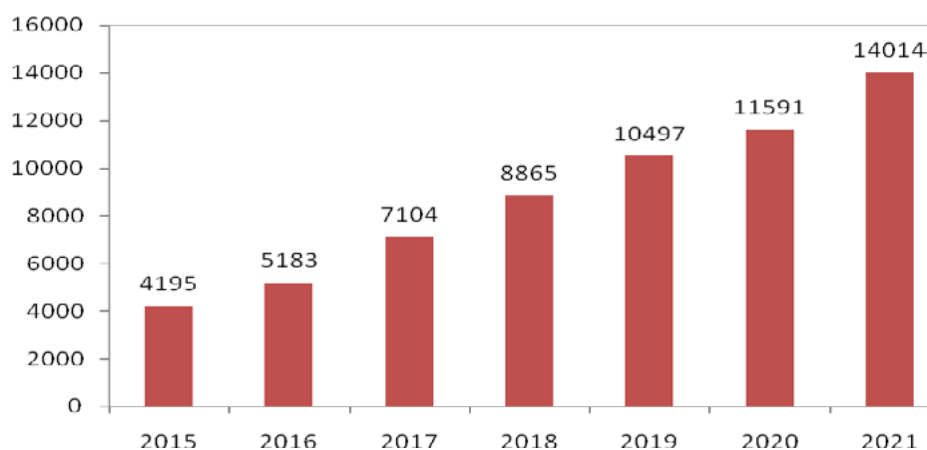


Рис. 5. Динаміка середньомісячної заробітної плати за 2015–2021 рр., грн.<sup>6</sup>

Таблиця 2

Темпи зміни номінальної та реальної заробітної плати, 2015–2021 рр.<sup>7</sup>

Рік	Номінальна заробітна плата		Реальна заробітна плата	
	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року
2015	120,5	130,4	79,8	90,1
2016	123,6	123,8	109,0	111,6
2017	137,1	135,5	119,1	118,9
2018	124,8	120,5	112,5	109,7
2019	118,4	116,0	109,8	111,3
2020	110,4	115,6	107,4	110,1
2021	120,9	123,1	110,5	111,9

стало підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги і подорожчання палива».

Вже в 2020 році рівень інфляційного процесу становить 5%, що на 38,3% нижче, порівнюючи з 2015 роком. Але слід відмітити, що загальний рівень добробуту населення не змінився у позитивну сторону. На нашу думку, це пов'язано перш за все зі штучним утриманням рівня інфляції та недостатнього рівня доходів, в тому числі заробітної плати, населення порівняно з індексом споживчих цін. Пришвидшення інфляції у 2021 році було загальносвітовою тенденцією, зумовленою насамперед швидким відновленням економічної активності після коронакризи на тлі порушень ланцюгів постачання, пов'язаних із карантинними обмеженнями. Це, зокрема, призвело до подорожчання енергоносіїв, сировини та комплектуючих. Додатковий тиск на ціни також зумовлювало посилення заходів боротьби з викидами шкідливих речовин. Відповідні глобальні чинники впливали й на пришвидшення інфляції в Україні. З іншого боку, інфляцію в Україні

підживлювали й внутрішні чинники. Серед них – стійкий споживчий попит, який підтримували зростання доходів населення та поліпшення споживчих настроїв, а також збільшення виробничих витрат, зокрема на оплату праці.

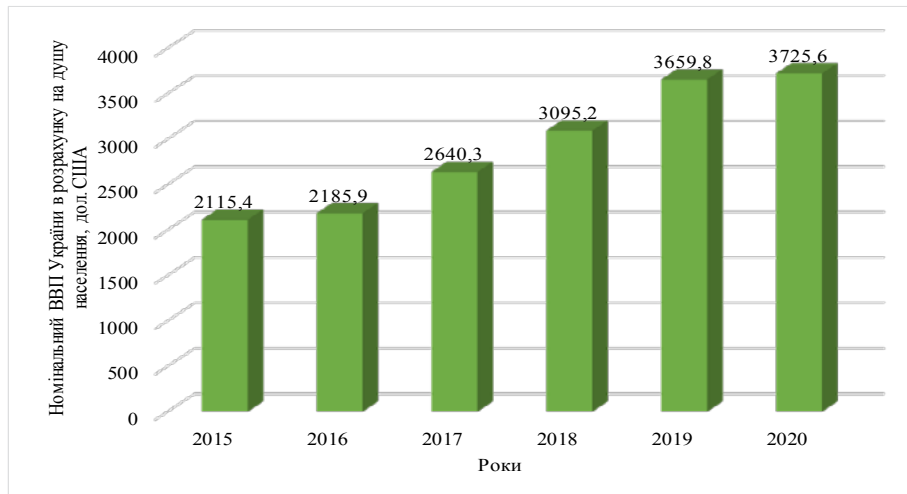
В Україні основним джерелом формування доходів домогосподарств є заробітна плата. У 2021 році середньомісячна заробітна плата становила 14 014 грн. Темпи її приросту в 2015 по 2021 рр. (рис. 5) характеризуються стабільністю та відповідають темпам приросту мінімальної зарплати, прожиткового мінімуму, сукупних ресурсів домогосподарств.

Загалом у період з 2015 до 2018 року спостерігалось збільшення на понад 20%. А от у 2020 році індекс номінальної зарплати зріс на 10,4%. Водночас індекс реальної зарплати кілька років знижувався. У 2015 році знизився на 20,2% (табл. 2).

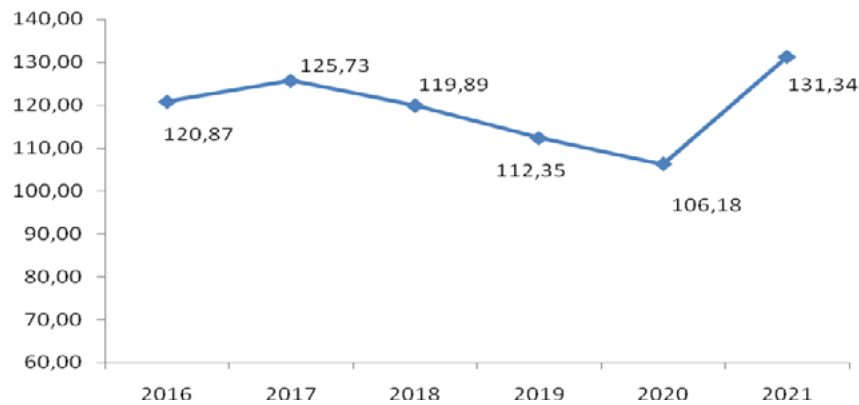
Економічний добробут населення залежить від багатьох факторів, які впливають на забезпечення гідного рівня життя громадян. Це можливе лише у державі, яка зберігає стабільні темпи економічного зростання, що полягає у збільшенні економічного потенціалу країни, потужності її економіки, тобто у збільшенні реального ВВП. Тому важливими показниками економічного зростання на макрорівні

<sup>6</sup> Побудовано на основі даних портал про фінанси і інвестиції Minfin.com.ua URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/> (дата звернення 18.04.2022)

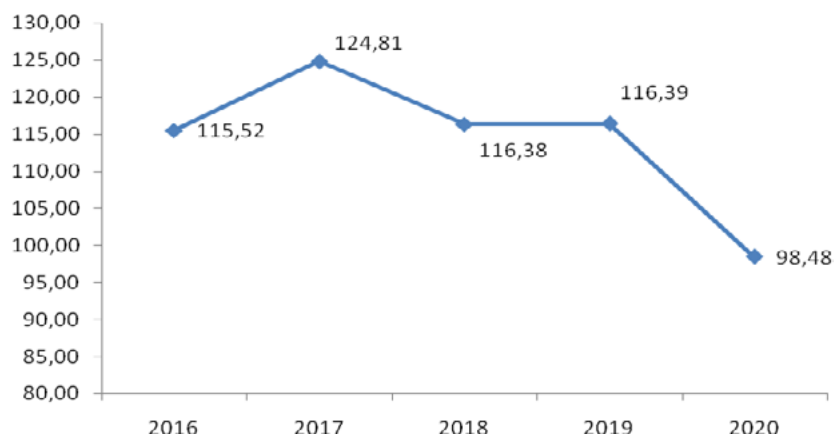
<sup>7</sup> Складено на основі даних Державна служба статистики України. URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/tznr/tznr\\_u/tznr\\_u\\_bez.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/tznr/tznr_u/tznr_u_bez.htm) . (дата звернення 20.04.2022)



**Рис. 6. Динаміка номінального ВВП в розрахунку на душу населення в Україні за 2015–2020 рр., дол. США<sup>8</sup>**



**Рис. 7. Темп росту ВВП на душу населення 2016–2021 рр. в грн.,%<sup>9</sup>**



**Рис. 8. Темп росту сукупних витрат домогосподарств 2016–2020 рр.,%<sup>10</sup>**

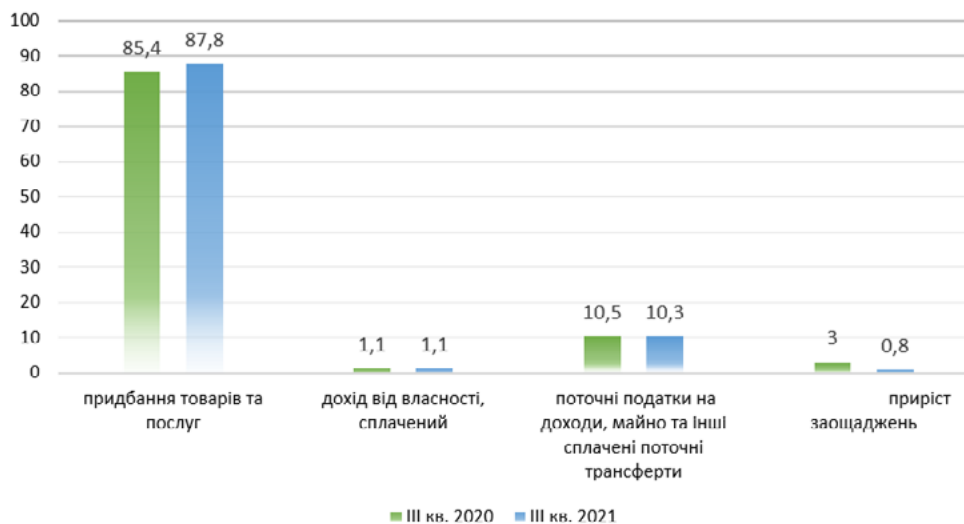
<sup>8</sup> Побудовано на основі даних портал про фінанси і інвестиції Minfin.com.ua URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення 18.04.2022)

<sup>9</sup> Там само.

<sup>10</sup> Складено на основі даних Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 21.01.2022)

Структура споживчих витрат населення, 2015–2020 рр., %<sup>11</sup>

Роки	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Споживчі сукупні витрати:	92,9	93,2	92,9	92,0	91,3	91,4
продукти харчування та безалкогольні напої	53,1	49,8	47,9	47,7	46,6	48,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,3	2,9	3,1	3,4	3,2	3,5
непродовольчі товари та послуги	36,5	40,5	41,9	40,9	41,5	39,8
Неспоживчі сукупні витрати	7,1	6,8	7,1	8,0	8,7	8,6

Рис. 9. Структура витрат та заощаджень населення, %<sup>12</sup>

є абсолютні показники реального ВВП та національного багатства. Однак точнішим показником результативності економіки тієї чи іншої країни, добробуту населення в ній, є показник реального ВВП на 1 особу, який показує вартість товарів та послуг, що припадає на одного мешканця країни. Він дає змогу пов'язати динаміку національного виробництва з добробутом населення і характеризує рівень життя. Розглянемо на рисунку 6 динаміку ВВП України за останній період 2015–2020 років.

Загальна динаміка рівня номінального ВВП на душу населення в Україні за 2015–2020 рр. має позитивну тенденцію. Так у 2020 році даний показник становив 3725,6 дол. США в розрахунку на одну душу населення, що на 1610,2 дол. США більше, ніж у 2015 році. Але слід зауважити, що не дивлячись на загальний зріст показника ВВП в Україні, загального зросту добробуту населення немає, як і в ситуації із середньомісячним заробітком. Все це пов'язано з інфляційними процесами в країні.

Поряд з тим, інформація щодо темпу росту ВВП на душу населення в гривні у 2021 році демонстрував

стрімкий ріст, проти зменшення зростання темпів росту з 2017 року (рис. 7).

Сформовані можливості від доходів визначають ресурси для утворення заощаджень під впливом витрат населення. Доходи формують базу для здійснення витрат. Темп росту витрат демонструє зменшення протягом 2020 року (рис. 8).

Структура споживчих витрат населення свідчить про домінуючу роль витрат на продукти харчування, поряд з тим, досить значна група витрат також – це непродовольчі товари та послуги (табл. 3).

Витрати населення в III кварталі 2021 року становлять – 1212,4 млрд. грн., відповідно до порівняння з аналогічним періодом минулого року, відбулось збільшення витрат на товари та послуги, що в цілому пов'язують з інфляційною складовою (рис. 9). Заощадження домогосподарств виступають складовою розподілу їх доходу і, на думку деяких учених, є категорією витрат. Відповідно, рівень доходів є основним чинником формування заощаджень.

Аналізуючи динаміку фінансового становища вітчизняних домогосподарств упродовж останніх років, можна прослідкувати різнопланові коливання (табл. 4).

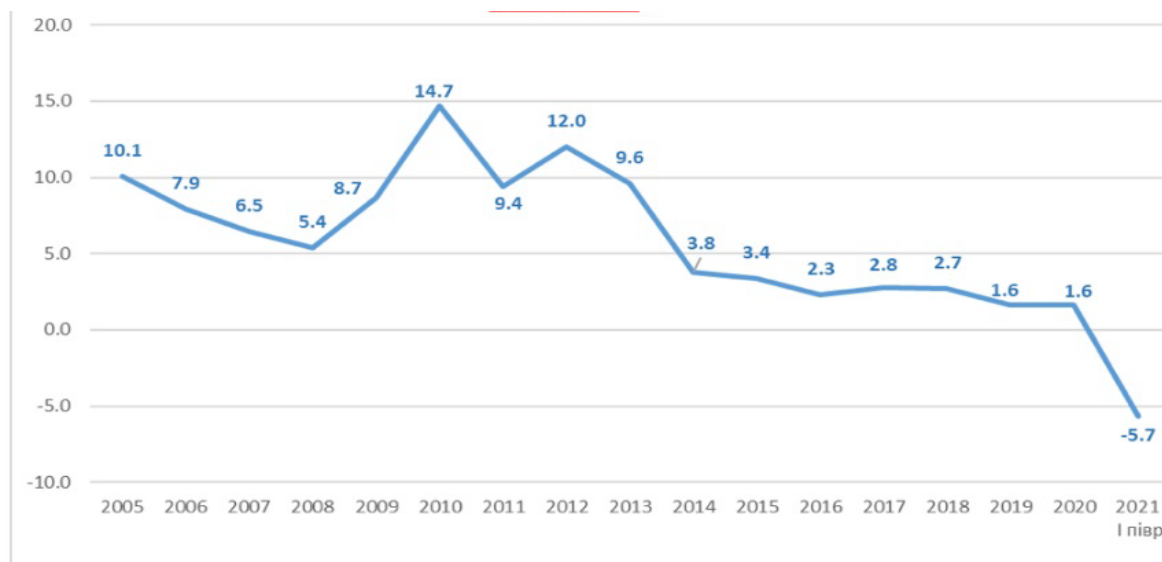
Дані, представлені в таблиці, свідчать, що з 2016 відбувається поступове падіння обсягів заощаджень населення. У 2019–2021 рр. витрати населення перевищують доходи та фінансуються за рахунок

<sup>11</sup> Складено на основі даних Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 21.01.2022)

<sup>12</sup> Діденко С. Доходи та витрати: як заробляли й витрачали українці. Інформаційно-аналітичного порталу UA.NEWS. URL: <https://ua.news.ua/dohody-y-rashody-kak-zarabatyvaly-y-tratyly-ukrayntsy/> (дата звернення 20.04.2022)

Обсяги доходів і заощаджень населення України у 2016–2021 рр.<sup>13</sup>

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	I кв. 2021
Заощадження, млрд.грн	12,6	30,6	31,5	-116,2	-17	-83,4
Частка заощаджень у доходах,%	0,6	1,2	1	-3,1	-0,43	-8,48
Доходи, млрд.грн	2051,3	2652	3248,7	3699,3	3972,4	983,7

Рис. 10. Частка ВВП, що спрямовується на приріст заощаджень населення, %<sup>14</sup>Рис. 11. Динаміка депозитів домогосподарств, 2014–2021 рр., млрд. грн.<sup>15</sup>

заощаджень. Треба враховувати ситуацію з інфляцією, яка зменшує дані в цифровому еквіваленті. Також важливий фактор про заощадження «на чорний день» у зв'язку з нестабільною економічною ситуацією в Україні, опис якого є не про поліпшення фінансового стану домогосподарств.

<sup>13</sup> Складено на основі даних Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 21.01.2022)

<sup>14</sup> Данилішин Б. Що відбувається з українською економікою, банками та держфінансами. *Інтернет-портал ГО «Економічний дискусійний клуб»* URL: <http://edclub.com.ua/blog/shcho-vidbuvayetsya-z-ukrayinskoju-ekonomikoju-bankamy-ta-derzhfinansamy>. (дата звернення 20.04.2022)

Поряд з тим, за підсумками I кв. 2021 р. спостерігаємо критичну ситуацію з заощадженнями населення, які взагалі припинили приріст, скоротившись за 6 місяців 2021 року на 120 млрд грн (по 60 млрд грн в кожному кварталі), або на 5,7% ВВП (рис. 10).

Скорочення заощаджень відбулося в основному у сегменті готівкових заощаджень позабанківського обігу. Хронічно низька норма заощаджень населення в першу чергу обумовлюється низьким рівнем доходів

<sup>15</sup> Побудовано на основі даних Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua> (дата звернення 18.04.2022)

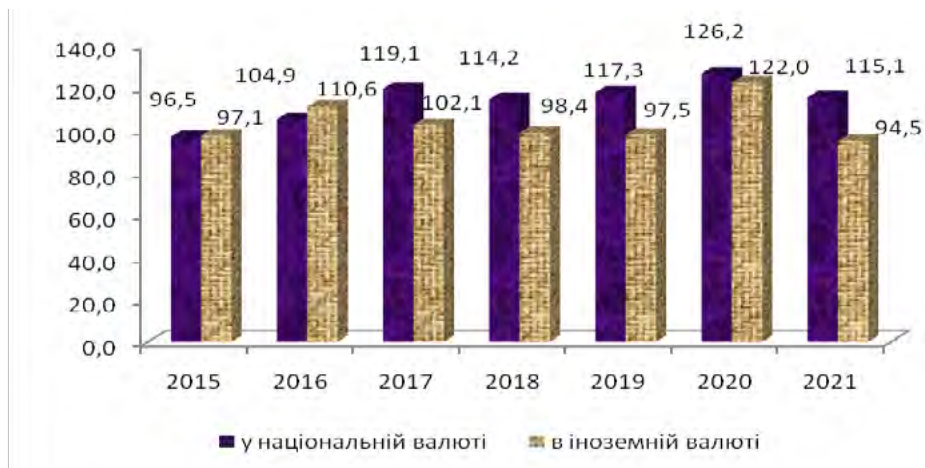


Рис. 12. Темп росту депозитів домогосподарств у розрізі валюти заощадження, 2015–2021 рр.,%<sup>16</sup>

Таблиця 5

Структура депозитів домогосподарств у розрізі строків погашення, 2014–2021 рр.,%<sup>17</sup>

Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
на вимогу	24	27	29	34	38	42	52	60
до 1 року	32	43	39	37	40	41	33	26
від 1 року до 2 років	40	26	31	29	21	16	14	13
більше 2 років	3,49	3,85	1,21	1,26	1,27	0,98	1,22	1,25

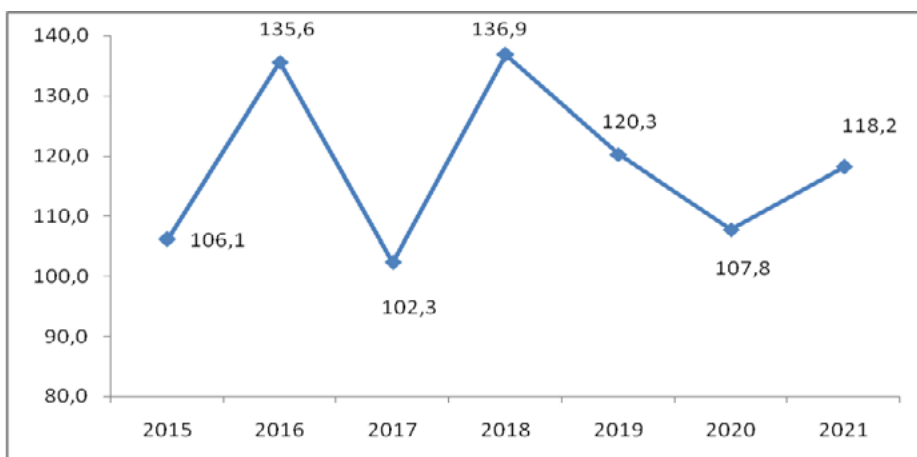


Рис. 13. Темп росту страхових премій зі страхування життя від фізичних осіб, за результатами 9 місяців 2015–2021 рр.,%<sup>18</sup>

порівняно із споживчими витратами. Як пояснюють експерти, ковід-криза та тарифне реформування додатково і стрімко підвищили вартість життя громадян України.

Банківський депозит користується серед населення попитом, оскільки він є менш ризикованим інструментом порівняно з іншими способами інвестування. Це пов'язано, перш за все, з існуванням

Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Динаміка депозитів, залучених вітчизняними банківськими установами та, зокрема, від домашніх господарств, представлена на рис. 11.

За наведеними даними, динаміка депозитів домогосподарств свідчить про позитивні тенденції до стабільного, хоча і незначного нарощування обсягів, зокрема станом на кінець 2021 року, домашні господарства накопичили 719,4 млрд.грн., що на 7% більше попереднього року.

Відповідно до структури депозитів домогосподарств у розрізі валюти заощаджень, незначні коливання були у 2016 році, однак, починаючи з 2017 році,

<sup>16</sup> Побудовано на основі даних Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua> (дата звернення 18.04.2022)

<sup>17</sup> Там само.

<sup>18</sup> Там само.



температури депозитів у національній валюті демонструє стабільний тренд (рис. 12).

Натомість, темп росту депозитів в іноземній валюті, відсутній, що в цілому можна пояснити зниженнями ставки відсотків.

Структура депозитів домогосподарств у розрізі строків погашення свідчить про те, що збільшується питома вага депозитів на вимогу, що свідчить про відтік ресурсів з депозитних корпорацій України (табл. 5).

Поряд з тим, ситуація щодо довгострокових депозитів, починаючи з 2019 року почала набувати позитивної динаміки та у 2021 році склали 9954,8 млн. грн. або 1,25% у структурі депозитів домогосподарств.

Розглянемо, також, важливий напрям, що має значні потенційні можливості як додаткове джерело інвестицій для фінансової системи країни, а також, потужний інструмент хеджування, більш детальніше як фізичні особи в Україні за останні роки приймало участь в страхуванні життя (рис. 13).

За 9 місяців 2021 року від страховальників-фізичних осіб надійшло 4 053,7 млн. грн.. валових страхових премій, що на 18,2% більше, ніж за аналогічний період 2020 рік. Структура даних валових страхових премій, які надійшли від фізичних осіб за 9 місяців 2021 рік склалась таким чином, що від нерезидентів-фізичних осіб надійшло 3,1млн.грн., що складає 0,08% всіх премій. Найменший приріст страхових премій був у 2017 році. Як свідчать дані звітів регулятора, кількість укладених договорів страхування життя у 2017 році зменшилася на 431,2 тис. одиниць (до 415,2 тис. одиниць), в порівнянні з відповідним показником станом на 31.12.2016. За 2017 рік зменшилася кількість застрахованих фізичних осіб на 2,1% або на 88 296 осіб (станом на 31.12.2016 застраховано 4 165 014 фізичних осіб, станом на 31.12.2017 – 4 076 718 фізичних осіб).

Протягом 2017 року застраховано 1 532 821 фізичних осіб, що на 11,2% або на 154 178 осіб більше проти відповідного періоду 2016 року (за 2016 рік застраховано 1 378 643 фізичні особи).

Інвестиційна діяльність домогосподарств на фінансовому ринку України характеризується неоднозначністю та фрагментарністю процесів. Головною роллю у залученні заощаджень фізичних осіб на фінансовий ринок упродовж тривалого періоду відіграє депозитний ринок, який за своїми обсягами значно випереджає інші сегменти фінансового ринку.

Ще одним із сегментів інвестування для домогосподарств є ринок цінних паперів. Ринок цінних паперів України, невід'ємною складовою якого виступає і біржовий ринок, в останнє десятиліття переживає нелегкі часи, та сприймається світовою спільнотою як ринок з дуже низькою інвестиційною привабливістю, без особливих перспектив зростання.

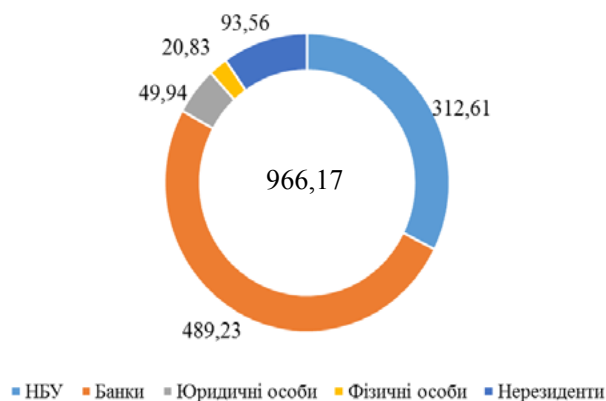
Досить незначним є інвестування коштів вітчизняних домогосподарств у цінні папери, і це, на нашу думку, можна пояснити недовірою населення до діяльності інституцій фондового ринку. Адже біржовий ринок цінних паперів відіграє важливу роль у розвитку економіки країни. За таблицею 2.6. кількість вкладених коштів в цінні папери домогосподарствами у 2020 році зросли порівняно з 2015 роком на 2 444 млн. грн.

Таблиця 6

**Динаміка вкладених грошових коштів домогосподарствами в цінні папери, крім акцій, випущені депозитними корпораціями в Україні за 2015–2020 рр., млн грн.<sup>19</sup>**

Резиденти	Рік					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Домашні господарства	168	188	193	3680	2939	2612

У 2017 році кількість вкладених коштів склала 193 млн грн, що на 3487 млн грн менше, ніж у 2018 році. Максимальний показник вкладень за останні п'ять років становив саме у 2018 році – 3680 млн грн. Як свідчать дані за 2021 рік кількість вкладених коштів фізичних осіб в ОВДП склали 20,83 млрд грн, що складає 2,16% загальної структури (рис. 14).



**Рис. 14. Кількість ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю за структурою власників в Україні за 2021 рік, млрд грн<sup>20</sup>**

Така невелика частка вкладень серед домогосподарств підтверджує невикористання потенціалу даного інвестиційного інструменту для населення. Такий процес може бути обумовлений як низькою зацікавленістю, з огляду на низький рівень фінансової грамотності, або невисоким потенціалом щодо інвестиційних можливостей у населення в Україні.

<sup>19</sup> Побудовано на основі даних Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua> (дата звернення 18.04.2022)

<sup>20</sup> Там само

**Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів  
(вибірково по категоріям доходів, грн.), %, 2014–2020 рр.<sup>21</sup>**

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
до 1920,0	51,7	35,3	18,4	6,9	2,6	х	х
1920,1–2280,0	16,5	17,6	16	7,7	4	х	х
2280,1–2640,0	11,7	15,9	16,4	11	6,7	х	х
2640,1–3000,0	7,8	11,4	13,6	11	7,6	х	х
<b>Всього по категорії</b>	<b>87,7</b>	<b>80,2</b>	<b>64,4</b>	<b>36,6</b>	<b>20,9</b>	<b>10,7</b>	<b>8,3</b>
3000,1–3360,0	4,6	6,7	10	10,7	9,4	х	х
3360,1–3720,0	2,5	4,4	7,9	10,8	9,2	х	х
3720,1–4080,0	5,2	8,7	17,7	9,3	8,7	х	х
<b>Всього по категорії *</b>	<b>12,3</b>	<b>19,8</b>	<b>35,6</b>	<b>30,8</b>	<b>27,3</b>	<b>19,2</b>	<b>17,8</b>
4080,1–4440,0	х	х	х	6,3	8,9	х	х
4440,1–4800,0	х	х	х	6,4	7	х	х
4800,1–5160,0	х	х	х	5,1	6,9	х	х
<b>Всього по категорії **</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>17,8</b>	<b>22,8</b>	<b>20,6</b>	<b>21,6</b>
<b>Понад 5 000***</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>14,8</b>	<b>29</b>	<b>49,5</b>	<b>52,3</b>

\*У 2019–2020 роках до 4 000 грн

\*\* У 2019–2020 роках від 4 000 до 5 000 грн.

\*\*\*У 2017–2018 роках – понад 5 160 грн

**Динаміка темпів росту витатків Державного бюджету та зміни місця України  
у рейтингу якості життя<sup>22</sup>**

Рік	Темп росту витатків бюджету, %	Темп приросту витатків, %	Місце України у рейтингу	Зміна місця у рейтингу
2015	134,1	34	75	х
2016	118,7	19	52	-23 (покращення)
2017	122,6	23	59	+7 (погіршення)
2018	117,4	17	57	-3
2019	109,05	9	71	+14
2020	119,8	20	65	-6

Формування доходів і здійснення витрат, обумовлюють вплив на показники рівня бідності та обумовлюють рівень майнового розшарування населення.

Наведений у таблиці 8 статистичний матеріал дає змогу дійти висновку, що у 2016 році майже 51% населення України отримували доходи нижчі за фактичний показник прожиткового мінімуму, що корелює з відповідною динамікою перевищення даного показника над рівня мінімальної оплати праці. Натомість, тенденції 2017–2020 років свідчать про істотне скорочення кількості населення, що отримує доходи на рівні забезпечення мінімальних потреб, поряд з тим, за підсумками 2020 року, майже у 50 відсотків

населення рівень середньодушових еквівалентних загальних доходів знаходились у межах показника мінімальної заробітної плати.

Вимірювання рівня задоволення життям або конкретними послугами, що забезпечує держави, здійснюється за допомогою цілого спектру показників. Одним із комплексних показників, що використовуються для проведення досліджень, є показник якості життя країн – Міжнародний проект Numbeo щороку оцінюють та складають рейтинг якості життя серед країн за такими критеріями: клімат, рівень забруднення навколишнього середовища, купівельна спроможність населення, співвідношення цін на житло та доходу, вартість життя, рівень безпеки, якість охорони здоров'я, час у дорозі на роботу.

Відповідно до проведеного аналізу та порівняння змін, що мали місце у динаміці, можна дійти висновку, що за останні п'ять років більш високий щабель для України (відповідно підвищення рівня якості життя відносно інших країн та місця України у рейтингу), відбувалось при незначних темпах приросту

<sup>21</sup> Складено на основі даних Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 15.01.2022)

<sup>22</sup> Складено самостійно на основі даних Індекс якості життя: як змінювалося місце України в рейтингу. Аналітичний портал «Слово і діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/19/infografika/svit/indeks-yakosti-zhyttya-yak-zminyuvalosya-misce-ukrayiny-rejtnhu> (дата звернення 20.04.2022); портал про фінанси і інвестиції Minfin.com.ua URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення 20.04.2022)



Рис. 15. Рівень бідності за різними критеріями, %<sup>23</sup>

видатків бюджету у 2016 та 2018 роках, натомість збільшення темпів приросту у 2017 році супроводжувалось погіршення індексу якості життя (табл. 9.)

Такі тенденції дають змогу формувати гіпотезу про зниження ефективності видатків бюджету в частині забезпечення суспільних потреб з огляду на той факт, що населення не відчуває задоволення по низці критеріїв. Безумовно позитивною можна вважати тенденцію, що має місце протягом 2019-2020 років, щодо чіткої кореляції зміни темпів росту видатків та місця України у рейтингу. Такі процеси можуть свідчити про наближення видатків до свої функції, а саме формування передумов для розвитку населення та забезпечення суспільних потреб. Утім, значна питома вага соціальних виплат та трансфертів у структурі доходів населення у порівняння з наведеними та відзначеними тенденціями можуть свідчити, про відсутність реалізації ринкового механізму у структурі доходів населення, тобто ситуації коли держава виступає гарантом надання певного рівня соціальних послуг, а не безпосереднім фінансовим джерелом задоволення потреб.

Поряд з тим, за даними 2020 року спостерігається збільшення показників бідності за основними абсолютними критеріями (рис. 15).

Так, рівень бідності за витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму збільшився з 41,3% за 2019 рік до 47,2%, а за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму – з 23,1% до 23,2 відсотка. Рівень абсолютної бідності, розрахований на основі законодавчо встановленого розміру прожиткового мінімуму, збільшився і склав 1,6% проти 1,1% за 2019 рік. Разом з тим, рівень бідності за міжнарод-

ним критерієм ООН зменшився і склав 0,2% проти 0,3% за 2019 рік. Що стосується показників відносної бідності за 2020 рік, то рівень бідності за критерієм за витратами (75% медіани сукупних витрат) зменшився на 2,1 в.п. і склав 22,3%, а за критерієм з використанням еквівалентної шкали ЄС (60% медіани сукупних доходів) зменшився на 1,0 в.п. і склав 10,4 відсотка. Експерти Світового банку надають прогнози наслідків воєнних дій на території України щодо матеріального стану населення: споживча інфляція становитиме 15% у 2022 і 19% наступного року – як наслідок скорочення обсягів промислового виробництва, зниження виробництва сільгосппродукції, логістичних проблем, ажіотажного попиту населення на споживчі товари на тлі активного рефінансування банків, що збільшує грошову масу<sup>24</sup>.

Частка населення з доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму (національна бідність) може досягти 70% у 2022 році з 18% у 2021 році, приватне споживання в цьому році впаде на 50%. За відсутності масивного післявоєнного пакету підтримки, цей показник все одно буде вищим за 60% до 2025 року.

На основі міжнародної межі бідності з високим рівнем середнього доходу (\$5,5 на день), за прогнозами, бідність зросте до 19,8% в 2022 році з 1,8% в 2021 році з додатковими 59% людей, уразливих до впадання в бідність<sup>25</sup>.

## Висновки

Активізація та масштабування військових дій на території України та розгортання повномасштаб-

<sup>23</sup> Офіційний веб-портал федерація професійних спілок України URL: <https://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialnij-zakhist/5651-osnovni-pokazniki-riv> (дата звернення 20.04.2022)

<sup>24</sup> Там само.

<sup>25</sup> ВВП України за рік скоротиться на 45% – Світовий банк. URL: <https://finclub.net/ua/news/vvp-ukrajini-za-rik-skorotitsya-na-45protsen-svitovij-bank.html> (дата звернення 20.04.2022)

них протистоянь, вже завдають шкоди та негативно впливають на фінансовий стан населення. Певні позитивні тенденції, що мали місце у економічних процесах після 2014 року та обмежень, викликаних пандемією, протягом 2020 року, наразі нівелюються. За таких обставин, розбудова фінансової

політики держави має бути зорієнтована не лише на підтримку збіднілого населення, але й має орієнтуватись на формування у першу чергу основ для активізації ринкових механізмів для формування добробуту та покращення власного майнового стану кожним окремим домогосподарством .

**Інформація про автора:**

**Коцюрубенко Ганна Миколаївна,**

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів

Одеський національний економічний університет

8, вул. Преображенська, м. Одеса, 65000, Україна

**Information about the author:**

**Kotsiurubenko Ganna Mykolaivna,**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Finance

Odesa National Economic University

8, str. Preobrazhenskaya, Odesa, 65000, Ukraine